

Les loisirs des Romains

Séance 1

Loisirs et vacances

La nécessité du délassement

Sénèque : De Tranquillitate Animi (XVII)

Voilà des considérations du philosophe Sénèque dont notre époque ferait bien de s'inspirer.

[4] Nec in eadem **intentione** aequaliter retinenda mens est, sed ad **jocos** devocanda. Cum puerulis Socrates ludere non **erubescibat**, et Cato vino **laxabat** animum curis publicis fatigatum, et Scipio triumphale illud ac militare corpus movebat ad **numeros**, non molliter se **infringens**, ut nunc mos est etiam incessu ipso ultra muliebrem mollitiam **fluentibus**, sed ut antiqui illi viri solebant inter lusum ac festa tempora virilem in modum **tripudiare**, non facturi **detrimentum** etiam si ab hostibus suis spectarentur.

[5] Danda est animis **remissio** : meliores acrioresque requieti surgent. Ut fertilibus agris non est imperandum (**cito** enim illos **exhauriet** numquam intermissa fecunditas), ita animorum impetus assiduus labor franget ; vires recipient paulum **resoluti** et remissi. Nascitur ex assiduitate laborum animorum **hebetatio** quaedam et languor.

[6] Nec ad hoc tanta hominum **cupiditas** tenderet, nisi naturalem quandam voluptatem haberet lusus jocusque. Quorum frequens usus omne animis pondus omnemque vim eripiet : nam et somnus **refectioni** necessarius est, hunc tamen si per diem noctemque continues, mors erit. Multum **interest**, **remittas** aliquid an **solvas**.

[7] Legum conditores festos instituerunt dies ut ad **hilaritatem** homines publice cogentur, **tamquam** necessarium laboribus interponentes **temperamentum**, et magni iudicii viri quidam sibi **menstruas** certis diebus **ferias** dabant, quidam **nullum non** diem inter otium et curas dividebant. Qualem **Pollionem Asinium** oratorem magnum meminimus, quem nulla res ultra **decimam** detinuit : ne epistulas quidem post eam horam legebat, ne quid novae curae nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die **interjunxerunt** et in postmeridianas horas aliquid levioris operae distulerunt. Majores quoque nostri novam **relationem** post horam decimam in senatu fieri vetabant. Miles **vigilias** dividit, et nox **immunis** est ab expeditione redeuntium.

[8] **Indulgendum** est animo dandumque **subinde** otium, quod alimenti ac virium **loco sit**. Et in ambulationibus apertis vagandum, ut caelo libero et multo **spiritu** augeat attollatque se animus ; aliquando **vectatio** iterque et mutata regio vigorem dabunt, **convictusque** et **liberalior** potio. Nonnumquam et usque ad ebrietatem veniendum, non ut **mergat** nos, sed ut **deprimat** : **eluit** enim curas et ab imo animum **movet** et, ut morbis quibusdam, ita tristitiae **medetur**. **Liber**que non ob licentiam linguae dictus est inventor vini, sed quia liberat **servitio** curarum animum et **asserit vegetatque** et audaciorum in omnes conatus facit.

Les animaux domestiques

*Est-il besoin de rappeler dans ce chapitre deux textes que nous avons lus l'année passée dans notre thématique de l'**Africa** : le lion d'Androclès et le dauphin d'Hippone ?*

Le moineau de Lesbie

Catulle : Poème 3

Ce poème est versifié en hendécasyllabes phaléciens.

Lugete, o **Veneres** Cupidinesque,
et quantum est hominum **venustiorum** :

passer mortuus est meae **puellae**,
 passer, deliciae meae puellae,
 quem plus illa oculis suis amabat. 5
 Nam **mellitus** erat suamque **norat**
 ipsam tam bene quam puella matrem,
 nec sese a **gremio** illius movebat,
 sed **circumsiliens** modo huc modo illuc
 ad solam dominam usque **pipiabat**. 10
 Qui nunc it per iter tenebricosum
 illuc, unde negant redire quemquam.
 At vobis male sit, malae tenebrae
Orci, quae omnia bella devoratis :
 tam bellum mihi passerem abstulistis. 15
 O factum male! O **miselle** passer!
 Tua nunc **opera** meae puellae
 flendo **turgiduli** rubent **ocelli**.

Le corbeau du cordonnier

Pline l'Ancien : Histoire Naturelle (X, 121-122)

Reddatur et corvis sua **gratia**, indignatione quoque populi Romani **testata**, non solum **conscientia**. Tiberio principe ex **fetu** supra **Castorum** aedem genito **pullus** in adpositam **sutrinam** devolavit, etiam **religione** commendatus officinae domino. Is mature **sermoni** adsuefactus, omnibus matutinis evolans in **rostra** in forum versus, Tiberium, dein **Germanicum et Drusum Caesares** nominatim, mox transeuntem populum Romanum salutabat, postea ad tabernam **remeans**, plurium annorum adsiduo officio mirus. Hunc sive **aemulatione** vicinitatis **manceps** proximae sutrinae sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis ejus posita **calceis macula**, **exanimavit**, tanta plebei **consternatione**, ut primo pulsus ex ea regione, mox **interemptus** sit, funusque **aliti** innumeris celebratum **exequiis** [...].

*Le corbeau revient au crépuscule chez le cordonnier [capture d'écran du film **La Genèse** d'Ermanno Olmi]*

La vie au quotidien

La journée d'un vieillard

Sénèque : Lettres à Lucilius (X, 83)

Le philosophe Sénèque adresse ces mots à son ami Lucilius lorsqu'il est sexagénaire.

(3) Hodiernus dies **solidus** est, nemo ex illo quicquam mihi eripuit ; totus inter **stratum** lectionemque divisus est ; minimum exercitationi corporis datum, et **hoc nomine** ago gratias senectuti : non **magno** mihi **constat**. Cum me movi, lassus sum ; hic autem est exercitationis etiam fortissimis finis.

(4) **Progymnastas** meos quaeris? Unus mihi **sufficit** Pharius, puer, ut scis, amabilis, sed mutabitur : jam aliquem **teneriorem** quaero. Hic quidem ait nos eandem crisin habere, quia utrique dentes cadunt. Sed jam vix illum **adsequor** currentem et intra paucissimos dies non potero : vide quid exercitatio cotidiana **proficiat**. Cito magnum intervallum fit inter duos in diversum euntes : eodem tempore ille ascendit, ego descendo, nec ignoras quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus sum ; jam enim aetas nostra non descendit sed cadit.

(5) Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit quaeris ? Quod raro cursoribus evenit, **hieran** fecimus. Ab hac fatigatione magis quam exercitatione in **frigidam** descendi : hoc apud me vocatur parum **calda**. Ille tantus **psychrolutes**, qui kalendis Januariis **Euripum** salutabam, qui anno novo, quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic **auspicabar** in **Virginem** desilire, primum ad Tiberim transtuli castra, deinde ad hoc **solium** quod, cum fortissimus sum et omnia **bona fide** fiunt, sol temperat : non multum mihi ad **balneum** superest.

(6) Panis deinde siccus et sine **mensa prandium**, post quod non sunt lavandae manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti : brevissimo somno utor et quasi **interjungo** ; satis est mihi **vigilare** desisse ; aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor.

(7) Ecce circensium **obstrepiit** clamor ; subita aliqua et universa voce feriuntur aures meae, nec cogitationem meam **excutiunt**, ne interrumpunt quidem. Fremitum patientissime fero ; multae voces et in unum confusae **pro** fluctu mihi sunt aut vento silvam **verberante** et ceteris sine **intellectu** sonantibus.